

УДК 316.344

316.346.32-053.6

JEL Classification: A14

DOI 10.35433/ISSN2410-3748-2024-1(36)-15

Сірий Євген

доктор соціологічних наук, професор,

Інститут соціології НАН України

<https://orcid.org/0000-0003-3396-8168>

Сіра Оксана

кандидат філософських наук, УДУ ім. М. Драгоманова

<https://orcid.org/0000-0003-106-2381>

Заславська Людмила

ст. наук. сп. ДНУ Інститут інформації, безпеки і права

НА правових наук України

<https://orcid.org/0000-0001-6951-2627>

ІНСТИТУЦІЙНЕ СПРИЯННЯ МОЖЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ЗАЛУЧЕНОСТІ МОЛОДИХ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В статті висвітлюються ключові аспекти механізмів державного сприяння економічній залученості в увазі молодіжного сегмента та внутрішньо переміщених осіб. Також висвітлюється зміст проблем реалізації державної підтримки в умовах затяжної війни. В рамках вивчення основних аспектів цієї проблематики, відповідно до його мети, до завдань дослідження входило: виявлення, з'ясування та опис інструментів регулювання у розвитку системи зайнятості молоді; засоби та шляхи підвищення ефективності сприяння зайнятості в молодіжному середовищі з врахуванням викликів війни.

Матеріал підготовлено на основі проведених експертних інтерв'ю з відповідними фахівцями з цієї проблематики у розрізі їх предметно-практичних поглядів на різні програмні фрагменти державного сприяння економічної залученості. Показані основні «робочі» моменти окремих проблем та можливостей програмних заходів з державного регулювання економічної залученості на тлі викликів війни.

Зазначене свідчить, що при всій широті та глибині проблемної ситуації у сфері функціонування ринку зайнятості, держава докладає різноформатних зусиль у розв'язці поточних стратегічних та тактичних питань оптимізації функціонування та можливого розвитку фахової визначеності та економічної залученості молоді. Показано на прикладах, що держава також вносить свої організаційні корективи у покращенні ситуації на ринку праці.

У впровадженні відповідних програмних напрямків сприяння економічної залученості, особливої уваги заслуговують питання вибору засобів та механізмів регулювання зайнятості, інструменти стабілізації та оптимізації ринку праці, фахового перенавчання, систем профорієнтації, досвід роботи державних центрів зайнятості, дієвість державних програм, що сприяють внутрішньо переміщеним особам знаходити робочі місця.

Ключові слова: економічна залученість, фахова самореалізація, система профорієнтації, механізми сприяння, програмні заходи, стимулювання залученості.

INSTITUTIONAL PROMOTION OF THE POSSIBILITY OF PROFESSIONAL ENGAGEMENT OF YOUNG UKRAINIANS IN WAR CONDITIONS

The article highlights key aspects of state support mechanisms for economic inclusion in the context of the youth segment and internally displaced persons. It also highlights the content of the problems of implementing state support in conditions of a protracted war. Within the framework of studying the main aspects of this issue, in accordance with its purpose, the tasks of the study included: identifying, clarifying and describing regulatory instruments in the development of the youth employment system; means and ways to increase the effectiveness of employment promotion in the youth environment, taking into account the challenges of the war. The material was prepared on the basis of expert interviews with relevant specialists in this area in terms of their substantive and practical views on various program fragments of state support for economic inclusion. The main “working” moments of individual problems and opportunities for program measures for state regulation of economic inclusion against the backdrop of the challenges of the war are shown. The above indicates that, despite the breadth and depth of the problem situation in the sphere of the functioning of the employment market, the state is making various efforts to resolve current strategic and tactical issues of optimizing the functioning and possible development of professional determination and economic inclusion of young people. It is shown by examples that the state is also making its own organizational adjustments to improve the situation on the labor market. In the implementation of relevant program areas to promote economic inclusion, special attention is paid to the issues of choosing means and mechanisms for regulating employment, tools for stabilizing and optimizing the labor market, professional retraining. career guidance systems, experience of state employment centers, the effectiveness of state programs that help internally displaced persons find jobs.

Keywords: economic inclusion, professional self-realization, career guidance system, mechanisms for promoting, program measures, stimulating involvement.

Вступ, постановка проблеми. Проблема молодіжної зайнятості, яка завжди була перманентною, через масштабну агресію проти України стала однією із найгостріших. Війна суттєво вплинула на вітчизняний ринок зайнятості в усіх аспектах, з поглибленням його проблем: звуження сфери прикладання праці, її якісні та структурні зміни, виклики невизначеності, масштабні потоки вимушених переселенців, мобілізаційні процес та ін. Як наслідок – високий рівень безробіття, малоприйнятні можливості будь-якої економічної залученості з припиненням або обмеженим форматом роботи підприємств, організацій та установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цей проблемний сегмент завжди був у лінії уваги наукового дослідження в економістів,

статистів, освітян, соціологів, управлінців. З початком повномасштабної агресії проти України, у дослідженні сфери ринку зайнятості, її проблем, почали з'являтися дослідження цієї локації щодо викликів та наслідків війни, напрацювань щодо шляхів розв'язання проблем оптимізації фахової залученості та інше. Ця проблематика висвітлена, зокрема, у наукових публікаціях: О.Мантур-Чубатої, Н.О.Серьогіної, В.Близнюк, І.О.Штундер Л.Д.Яценко О.Пищуліної, К.Маркевич, та багатьох інших дослідників.

Формулювання цілей статті та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В рамках дослідження цієї проблематики, до його мети та завдань входило виявити, з'ясувати, описати, з предметно-практичного погляду, інструменти регулювання у розвитку системи зайнятості молоді, засоби та шляхи підвищення ефективності сприяння зайнятості/самозайнятості в молодіжному середовищі з врахуванням викликів війни. Матеріал підготовлено з врахуванням проведених експертних інтерв'ю з відповідними фахівцями цієї теми у розрізі конкретних поглядів на різні програмні фрагменти державного сприяння економічної залученості.

Виклад основного матеріалу дослідження. З врахуванням нових викликів – її зatoryного періоду, нагально актуалізуються практики регулярності моніторингу та адаптивних інновацій щодо розроблення програмних дій тактичного та стратегічного характеру у можливого забезпеченні збереженні та розвитку системи людських ресурсів. Насьогодні офіційна статистика не відображає реальну (навіть наближену) картину щодо чисельності безробітних з багатьох причин: невідповідність даних складу населення, кількості загиблих, тих, хто перебуває на окупованих територіях, кількості вимушених переселенців та особливо – кількості зовнішніх міграційних потоків за кордон. Окремим питанням є реєстрація у службі зайнятості.

У впровадженні відповідного програмного напрямку особливої уваги заслуговують питання вибору засобів та механізмів регулювання зайнятості, інструменти стабілізації та оптимізації ринку праці. Попри негативні зовнішні фактори, які суттєво ускладнюють ситуацію вирішенню питань державного регулювання зайнятості населення (і особливо молоді), все ж ці проблеми знаходяться у фокусі уваги влади. Йдеться про систему соціально-економічних та організаційно-правових заходів зі створення умов для максимального використання потенціалу трудової та фахової (соціалізаційної) активності працездатного населення, що розробляються та реалізуються у відповідних інституціях.

Попри інституціональну активність Державної служби зайнятості щодо економічної залученості молоді, показники рівня працевлаштування залишаються доволі невисокими. Молоді люди під час пошуку роботи стикаються з характерними для цієї когорти проблемами (у попередніх матеріалах ми висвітлювали цю проблематику): відсутність досвіду та професійних навичок, невідповідність рівню знань, незрілість та незахищеність, високі та упереджені (інколи невалідні) вимоги роботодавців до професійних компетенцій та запитів щодо реальних професійних обов'язків (сильне відчуття людського фактору в аспекті професійної етики), невідповідність умов роботи очікуванням пошукачів.

Всі (умовно) визначені чинники є джерелом напруженості на ринку зайнятості у молодіжному сегменті. Означені проблеми (точніше їх не вирішеність) призводить до часткової втрати та погіршення якості трудового потенціалу держави. Крім посилення соціальної напруженості у суспільстві, ці чинники ускладнюють забезпечення економічного зростання, зумовлює зміни раціональних та ціннісних установок у бік розвитку тіньової зайнятості.

У тяжких умовах війни, процесу самоорганізації ринку праці, держава також вишукує різні альтернативні способи сприяння економічній

залученості молоді. Відповідно, здійснюється реалізація низки заходів, зорієнтованих на формування адаптивності робочої сили; навчання та перенавчання актуальним на поточний період (зокрема, підвищення рівня обороноздатності, в широкому сенсі) ефективності дій щодо працевлаштування молоді, максимального залучення в трудову сферу внутрішньо переміщених осіб, відновлення, розвиток та модернізацію умов формальної самозайнятості [1] (хоча питання їх масовості, прийнятної можливості, дієвої ефективності, залишається відкритим).

Під час війни МОН не залишає практики з оновлення, вдосконалення та розвитку системи профосвіти, що є одним із пріоритетів у Програмі з відновлення України [2]. У цьому напрямку, з початком війни державою було здійснено чимало програмних заходів задля актуалізації та підвищення вагомості профтехосвіти як альтернативного засобу в оптимізації і молодіжного ринку праці.

У самоорганізаційній системі ринку зайнятості держава також вносить свої організаційні корективи у покращенні ситуації на ринку праці. Ще наприкінці 2022 р. в Україні була створена програма «Армія відновлення» [3]. Цей проєкт працює вже у 20 регіонах, залучивши близько до 226 тисяч направлень (станом на початок 2025 року). А за весь час проєкту виплачено майже 2 млрд грн заробітної плати [4]. Для молодих людей ця програма хоч і не забезпечує реалізацію власних фахових можливостей, але можливо виступає своєрідною «подушкою» економічної безпеки у пошуках кращих альтернатив їх фахової залученості [5]. В аспекті цього було внесено зміни до Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», у якому передбачено можливість здобуття профтехосвіти без повної загальної середньої освіти та незалежно від місця реєстрації, отримання другої робітничої професії, бронювання від мобілізації учнів та працівників профосвіти. Такі інновації, як вважається, сприятимуть оптимальному розвитку цієї сфери [6], а також створенню

центрів професійної досконалості в закладах професійної освіти, правила внутрішньої академічної мобільності учнів закладів професійної освіти під час воєнного стану та ін. [7; 8].

Зазнала змін і система профорієнтації, хоча ці зміни почали свій відлік дещо раніше. Зважаючи і на теперішні реалії, що наклалися, а це і технологізації надання різного роду інформаційних послуг, комп'ютеризація, цифрові технології інше, можна стверджувати, що ці чинники дещо змінили підходи у сфері профорієнтації: як у її структуруванні, так і у певних засобах та шляхах її здійснення. Для прикладу, за оцінкою фахівців, якщо раніше у центрі зайнятості була розвинута система проходження тестування, з переглядом та ознайомленням із професіями та з відповідними навчальними закладами, які мають свої професійно-освітні напрямки, то зараз, на думку фахівців, все це нівелювалося. Причина – у виявленні «невідповідного» рівня ефективності з плином та викликами часу, зміни технолого-управлінських преференцій та інше.

Світ змінюється, змінюються технології, підходи, пріоритети тощо. В інтернеті, з кожним роком поповнюється та поновлюється масив різних програм, платформ, на яких можна безплатно молодій людині здійснити відповідне самотестування. Йдеться про можливості проходження профорієнтаційного тестування на визначення здібностей, схильностей, до якого типу професійних здібностей людина більш схильна, чи яку спеціальність їй краще за все вибрати, для того щоб можна було б реалізувати себе як спеціаліст. Тому, навіть у центрах зайнятості зараз таких відділів профорієнтації немає, і можна сказати, що і цей соціальний інститут набуває технологічних змін.

Як показує практика, такі, в минулому прогресивні технології професійного тестування уже відійшли. Їх знівелювали, об'єднавши із відділами профнавчання у центрах зайнятості. Все це вже скинуто на

саморозвиток, самопошук для молоді. У свою чергу, ті спеціалісти, які є дипломованими психологами, що виконували такого роду функції, відчули, що їх робота також стала вже пов'язаною з іншим. Якщо брати профорієнтацію загалом, то зараз пішла тенденція до того, щоб молоді нічого не нав'язувалося, і щоб вона сама робила свій вибір. Якщо і є той чи інший напрямок з профорієнтації, то це підв'язано в основному під ті професії, що є зараз більш «робітничими», «провоєнними», і які на цей час є актуальними і потрібними.

У школах також з цим пройшли зміни. Якщо раніше проходили такі заходи, нахшталт – дні профорієнтації, і їх робили досить не часто, то зараз «стрілка обов'язків» змінила напрямок, – самі школи стали ініціаторами такого роду заходів. Навчальні заклади середньої освіти почали виходити з ініціативи проведення ярмарку професій. Так, для прикладу, як засвідчують фахівці, у школи з відповідними місіями та комунікативними заходами у певний період відвідує 10-15 навчальних закладів зі своїми матеріалами, зі своєю мотивацією, зацікавлюючи випускників абітурієнтським «майбутнім», власними освітніми напрямками, «перспективами» тощо. Крім того, за можливості проводять подібного роду тестування. І це справляє психологічні враження на школярів.

Роль держави у цьому процесі, представлялася (на думку фахівців,) на сьогоднішній день у пріоритеті висунення нових принципів та цілей щодо професійної зайнятості. За цей час в Україні зникло десятків професій. Додалися ті професії, у яких виникла потреба у зв'язку з війною та подоланням її наслідків. Зокрема, і по-перше, йдеться про ті професії, які раніше стереотипно вважалися «чоловічими», і на сьогоднішній день такими вже не вважаються. Відсутність чоловіків на ринку праці (як виклик війни) зумовило те, що на сьогодні, вся «державна мотивація» йде на те, щоб залучити жіночий прошарок (як молодих, так і всіх інших) до того, щоб вони освоювали так звані «чоловічі» професії. Для прикладу, є

система програмного фінансування (за рахунок іноземних інвестицій), за яким відкриваються програми безплатного навчання жінок на освоєння навичками водіння вантажним автотранспортом. Кошти вмотивовано, виходячи з стратегічних поточних потреб вкладаються саме у ті ніші, де б жінки мали змогу підготуватися за тими професіями, що вважалися «чоловічими».

Як уже стало відомо з урядових джерел, урядом було підготовлено та запущено проєкт з навчання жінок (за державний кошт) тим професіям, в яких традиційно домінували чоловіки. В контексті цієї програми, українки мають змогу опанувати понад три десятки професій, та за можливістю працевлаштуватися у сферах, де було менше змоги влаштуватися, а також і нових актуалізованих напрямках національного (державних та недержавних форм) господарства. З іншого боку, і бізнес отримає можливість підготувати для себе когорту необхідних фахівців, нестачу яких, він зараз гостро відчуває. Також, згідно з умов даного проєкту, навчання жінок здійснюється і на замовлення роботодавця, який буде зобов'язаний їх працевлаштувати після завершення навчання [9].

Як показує сьогоденний досвід, також і державні центри зайнятості, якщо не щотижнево, то двічі на місяць в обов'язковому порядку збирати дані та моніторять ситуацію про те, чи можливо у підприємствах є жінки, які мають ті чи інші водійські права, щоб надати додаткову можливість освоювати нові категорії, нові спеціальності. З цим є можливість опанувати нову сільськогосподарську техніку. Це стосується як молодих людей, так і всіх охочий, кого це може зацікавити. Всі розуміють, що такого роду професії як професії комбайнера чи тракториста та їм суголосні, є доволі високооплачуваними. Тому є певні просування та мотиваційна активізація з боку відповідних державних установ для такого роду перенавчання. Дівчат та жінок мотивують до того, що це знадобитися, і це є безплатно, щоб люди мали додаткові професії. Такі

безплатні програми з підготовки жінок на «чоловічі» професії давно вже є, однак їх активація почала бути заміченою лише зараз. Війна активізувала та стимулювала свої корективи, відповідно до її викликів.

Існують та функціонують й інші професійні напрямки. Додатково, є створеною мотивуюча програма для жінок щодо радіоконструкторських професій, отримання відповідних фахових навичок, наприклад – для виробництва дронів та іншого. Можна говорити про започаткування практик у школах щодо відкриття відповідних гуртків, де навчають таким професіям, які можуть бути необхідними у майбутньому. Зараз, для того, щоб розумітися на таких навичках, створюються відповідні гуртки у школах, для яких навіть виділяються і відповідні кошти. Це, також стосується і навчання навичкам програмування, ігрового операторства тощо, що стосується опанування роботи з дронами та відповідною електронікою. З досвіду вивчення діяльності молодіжної роботи у територіальних громадах, з цих напрямків проводяться навіть змагання серед шкіл, районів, областей тощо. І на ці напрямки мотиваційно налаштовують підлітків та молодь, з боку дієвості як державних, так і недержавних (громадських) організацій. У цьому напрямку, велике значення почали приділяти медицині. Знову-таки, екстраполюючи на молодіжний шкільний рівень професійного становлення, альтернатив фаховості, то, для прикладу, у порівнянні, на уроках в школі, раніше вивчалось щось на кшталт первинної медичної допомоги. Зараз же з'явилися відповідні конкретні програми, за яких, у школах більш фахово і спрямовано проводять відповідне навчання, вимоги змісту якого суголосні засадам парамедичної практики. Існує певна практика в системі шкільної та спеціальної фахової освіти, за якої на уроки приїждять фахівці, які вчать первинним навичкам медичної допомоги, правильності поводження у різних ризикованих до війни ситуаціях тощо, які зараз стало актуальним.

Крім того, в межах цієї програми, однак, по за межами лінії фахового розвитку, у школах і у закладах позашкільної освіти функціонують та створюються гуртки, які переймають раціональні ідеї діяльності молодіжних програм «Джура», «Сокіл», впроваджуючи військовий вишкіл, туристичний складник, практикум «виживання». За свідченням освітян, існує практика вивчення та конкурсної презентації щодо первинних навичок з мінування та розмінування, самооборони тощо. В цьому руслі, паралельно розгорнулася тенденція розширення палітри вмінь та навичок готовності до воєнної ситуації у розвитку туристичних гуртків. Можна сказати, що до таких реалій життя у школах готують вже з раннього молодого віку. У даному аспекті висвітлення нашого логічного спрямування щодо первинних моментів фахової визначеності, то це можна віднести до преамбули щодо її втілення. Відповідна програмна діяльність молодіжного потенціалу, враховуючи і фахове спрямування у стосунку до позашкільної освіти, безпосередньо знаходиться на контролі у відповідних державних органах молодіжного спрямування. Попередній та сучасний суспільний досвід одногolosно презентує, що сільська молодь залучена цією діяльністю досить посередньо, бо, з одного боку, сільських шкіл стало набагато менше (а ця діяльність впроваджується в опорних школах більших сіл, селищ, містечок). З іншого боку, існує брак (практична відсутність) відповідного кадрового потенціалу та організаційних можливостей.

Держава сама по собі не позбавлена можливості планування чи розвитку системи профорієнтації (це планування, як кажуть: 50 на 50). Ринок праці все одно диктує свої швидкоплинні зміни, інтереси, вимоги, структуру фахових позицій та інше. І з врахуванням поточних ситуацій, інвестицій, ринку, соціально-професійних змін, швидко визначити сегментацію чи виклики не можливо. Змінюються і життєвої пріоритетності, за якими виявляються і структурні трансформації стосовно

людського попиту. У великих містах є досить розгорнута проосвітня інфраструктура, зокрема і приватні школи, де підлітки, шкільна молодь може формувати та розвивати свої життєві пріоритети з професійними можливостями. У невеликих містечках такого різномайття немає. Це все, здебільшого залежить від наявності кадрів, спеціалістів тощо, які можуть генерувати таку діяльність. А на сьогоднішній час відчувається великий брак кваліфікованих кадрів, навіть у навчально-професійній сфері, і особливо у малих містах і селах. Тому, замішається і така специфіка, за якої розширюється та підтримується репетиторство, де самі вчителі школи і є репетиторами. У цій ситуації спостерігається (як припущення), про зменшення шкільного навантаження для підлітків, щоб більш вигідніше його впровадити у форматі репетиторства. Вчителі почали цінувати свою працю і кваліфікаційність, однак йде процес фахової маніпуляції. Десь йде процес завищення стереотипності знань, а в реальності є потреба у додаткових репетиторських заняттях. Це можна віднести до самоорганізаційних моментів вирішення професійного розвитку для підлітків, і життєвої адаптивності освітан.

Що стосується сфери вищої школи, то за великим рахунком, суттєвого не змінилося щодо діалектики уподобань вибору професії дітей та їх батьків. Наразі, приблизно такою ж зберігається ситуація (щоправда, це відноситься до різних соціальних прошарків), за якої батьки хочуть, щоб їх діти мали вищу освіту, яка була б «престижною», під чим, кожен вкладає свій сенс. Багато експертів погоджується, що майже нічого у свідомості батьків абітурієнтів не змінилося стосовно їх установок на вибір професії та здобуття вищої освіти. У них все одно є бажання у набутті та наявності вищої освіти будь-якого напрямку у їх дітей. Для них це є стереотип престижності. Будь-якими шляхами, зусиллями батьки абітурієнтів намагаються здобути для дітей вищу освіту. Всі хочуть, щоб їх діти були з вищою освітою, не зважаючи на те, чи буде від цього

практичний зиск. Такий у нас закладений менталитет кількох поколінь минулого, і нічого тут страшного не вбачається.

Своєю чергою, ринок освітніх послуг не встигає за ринком праці, бо ринок освіти планують на 5-10 років, а це великий проміжок. А бо в Україні є певні обставини, пов'язані з викликами війни, то це ще більше ускладнює діалектику відносин ринку праці та освіти. Попри це, сфера вищої освіти в Україні має свої системні проблеми.

Профорієнтація зараз змінила напрямок не на уподобання конкретних умінь, а на посилення ще і громадянської позиції (для підсилення спротиву). Можна сказати, що тут нівелюється конкретний фах, а пропагується і мотивується все те, що потрібно державі. Реалії стають такими (відповідно до викликів війни), що вже шкільна чоловіча молодь почала розуміти, що кваліфікованість є і запорукою бронювання. Це також впливає на формування мотиваційності, щоб працювати у «затребуваній» сфері господарювання, а «не йти воювати». У сільськогосподарських районах/регіонах подібна ситуація відчуваться досить контрастно.

У стані війни держава вже зрозуміла те, що жінки мають вивчити чоловічі професії, а також і те, що для активізації розвитку дрібного підприємництва, самозайнятості, молодим людям (ящо висловитися більш метафорно) потрібно дати «вудку», щоб вони могли «ловити собі рибу». Це означає, що допомога повинна виходити не з виділення фінансових засобів (в цих умовах, їх ще більше катастрофічно не вистачає), а з можливості інвестувати розвиток, фаховий потенціал: набуття освіти, перенавчання, здобуття бізнес-навичків тощо. Сам по собі бюджет України щодо програми фінансування розвитку малого підприємництва «не витягує» (ці програми часто, але не багато фінансуються закордонними партнерами).

Держава не в силі фінансування таких програм. Тому виникли певні трансформації у цій сфері – пішла переорієнтація з фінансових засобів на інтелектуальні, як культурний капітал, щоб мати можливість навчатися, формуватися у ролі підприємця. Під це є створені програми, точніше – реанімовані, коштом закордонних партнерів. Це, зокрема, такі програми як отримання ваучера на здобуття другої вищої освіти, або підтягнення наявної освіти, яка є, щоб підвищити рівень, кваліфікацію, чи змінити професію.

Такого роду ваучер розрахований на один раз. Ціна його близько 40 тис.грн, і це загалом перекриває суму, яка є необхідною для фінансування навчання, яке буде оптимальним для здобувача. Залежно від того, наскільки розрахована програма, (близько 2 роки), людина може отримати чи покращити (підтягнути, змінити) спеціальність, освіту, професію. Це було продумано для того, щоб у людей, різних вікових категорій, які так і не скористалися своєю попередньою освітою з різних причин, з'явилася можливість себе реалізувати, знаючи, що їй потрібно. Це активізувалося не тільки для перспектив самозростання осіб, а скоріше із наявності та зростанням внутрішньо переміщених осіб, для всіх соціально-незахищених верств населення. Тобто надається можливість освоїти нову професію коштом державних програм.

Те, що стосується безробітних прошарків, то тут проявляється трохи інший підхід. У центрі зайнятості навчання (з практики минулого) вже не проводяться. Існує практика перенавчання на базі тієї освіти, яка вже є у людини. Людина може скористатися послугами створених в Україні центрами професійно-технічної освіти. Вони є майже у кожному регіоні, де є великий спектр різних спеціальностей, де можуть отримати безробітні. Рекрутери центру зайнятості заздалегідь шукають можливість працевлаштування. Заходи державної політики зараз спрямовуються на формування гнучкості щодо сфери зайнятості, надання компенсацій за

працевлаштування, пошук формування нових робочих місць, можливості зміни фаху та ін.

Не слід забувати і про державну програму, що сприяє внутрішньо переміщеній особі працювати. Для молоді, внутрішньо переміщених осіб є запроваджені і для них програми. Так, останньому надається можливість прийняти цю людину і отримати від держави по 6,5 тис. грн. на два місяці (Порядок затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331) [10]. Це відшкодування від держави [11].

На окрему програму «Робота» покладено стимулювання створення нових робочих місць. Дана програма передбачає надання українцям грантів для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва, та навчання. Вона спрямована на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання створення нових робочих місць, включаючи шість програм, зокрема: гранти для створення власного бізнесу, для розвитку «екологічного» підприємництва, для стартапів, ІТ [12].

Як мотивацію для цього, людині не виплачуються кошти, а оплачуються основні засоби виробництва, які сприятимуть у створенні нових робочих місць. Згідно цієї програми надається 250 тис. грн. за одне робоче місце. Вся суть цього гранту полягає у тому, що людина, яка бере такий грант, за 2 роки може сплатити податками своєї діяльності і діяльності робітників у перекритті цього гранта. У договорі цього мікрогранту відразу прописується, що людина в обов'язковому порядку, протягом шести місяців після надходження коштів на рахунок, після придбання основних засобів виробництва (+20% вкладених власних коштів), має надати людині робоче місце, сплачувати податки. Така програма дуже непогано працює (з досвіду окремих регіонів). У невеликих містечках у таку програму входять близько десятка-двох людей за невеликий проміжок часу. При цьому проходить і банківська перевірка.

Суть ще в тому, що людина віддає кошти податками. Це виводить із тіні найняту робочу силу, по-друге – все ж є наповнення податкової казни.

Крім того, в рамках цього, державою були здійснені інноваційні умотивування (певні програмні заходи), націлена на те, щоб мотивувати роботодавців активніше залучати внутрішньо переміщених осіб (ВПО). У такому разі, роботодавець, який приймає на роботу офіційно зареєстровану ВПО, отримує безповоротно на людину 3-х місячну мінімальну зарплату від держави (на цей час, це близько 8 тис.грн.).

Ще одна особливість та, що для ВПО велике значення приділяється працевлаштуванню інвалідів.. Коли роботодавець бере на роботу людину з фізичними обмеженнями, то держава зобов'язана відшкодувати підготовку робочого місця для інваліда. Зважаючи на те, що написано у висновку МСЕК, що там людині передбачено: відповідний ПК, особливість робочого місця, чи щось інше, щоб він виконував ці роботи. Держава мотивує роботодавця, для того, щоб вони брали на роботу, створювали нові місця, організовували подібну роботу. Якщо людина має статус інвалідності, то за нею виплачують 6-місячну мінімальну зарплату. Причому, з точки зору документооборотності таких процедур, то вони проходять у мінімізованому необтяжливому форматі.

За іншою подібною програмою держава зобов'язується допомогти постраждалим МП. Якщо підприємство, виїжджаючи з окупованої території отримало десь можливість безпечної зупинки, то на цих людей, які будуть там працевлаштовані, є державна допомога з залучення людей до виробництва [13]. Однак, тут є багато обмежень та умовних незручностей, що робить цю програму малоефективною. Крім того, як говорилося, за оцінкою фахівців, у малих депресивних районах мало можливостей по реалізації такої програми. В основному, це торгівля, ремонт автомобілів та інше [14].

У великих центрах зайнятості останнім часом почали створювати бізнес-площадки, – окремі відділи, які безпосередньо займаються тим, щоб допомогти людині написати бізнес-план, допомогти з бухгалтерією, правовим супроводом. Відповідно створюються такі курси. Але це залишилося не багато у великих центрах зайнятості.

Якщо раніше такого поняття, як рекрутинг – не було, вони, маючи якусь вакансію, працюють з вільними людьми, підтримують зв'язок з безробітними, Є доволі не часті професії навіть у середовищі сільського господарства. І пошуки таких спеціалістів можуть проводитися у ширшому ареалі. Тут можна говорити про генерування ресурсу організації для потенціалу самоорганізації ринку праці. З одного боку, законодавство покликане на те, щоб у обов'язковому порядку висвітлювати інформацію про прийнятих працівників до ТЦК. З іншого – це двояко впливає на розвиток ситуації. Роботодавці не погоджуються з тим, щоб людина працювала у тіньовому режимі, чи десь залишав їх хороший фахівець. І як правило, чоловіки, хороші фахівці призовного віку не зацікавлені у цьому, і вони шукають неофіційні підробітки. Так що можна сказати, що чоловіча когорта (і перш за все – молодіжна) ховається, і із за цього страждає роботодавець. Якщо раніше він не хотів платити податки за спеціаліста, то зараз він має проблеми кадрового голоду із за війни.

Висновки. Зазначене свідчить, що так чи так, держава докладає різноформатних зусиль у розв'язці поточних стратегічних та тактичних питань оптимізації функціонування та можливого розвитку фахової визначеності та економічної залученості молоді. Однак, залишаються проблеми ще системного характеру, які були і є перманентними у процесі фахової самовизначеності. З'являються і нові, пов'язані зі змінами соціально-професійної структурності, масовими соціальними переміщеннями, апробаціями нововведень у поновленні фахового потенціалу на ринку зайнятості в умовах війни та інше.

Зазначене також свідчить про необхідність далі шукати та формувати ефективні інструменти державного регулювання фахової залученості у сфері зайнятості, дієві моделі розширення програм сприяння працевлаштуванню, що стає дедалі актуальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сірий Є.В. Проміжні результати наукового дослідження «Можливості оптимального вибору професії та кар'єрного розвитку, стимулювання підприємництва і самозайнятості серед молоді». URL: <https://dismp.gov.ua/opublikovano-promizhni-rezultati-naukovogo-doslidzhennya-mozhlivosti-optimalnogo-viboru-profesii-ta-kar-iernogo-rozvitku-stimuljuvannya-pidpriemnictva-i-samozajnyatosti-sered-molodi/>
2. Основні здобутки професійної освіти до повномасштабного вторгнення РФ та в умовах воєнного стану. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osnovni-zdobutki-profesijnoyi-osviti-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-ta-v-umovah-voyennogo-stanu>
3. Армія відновлення”: відбудова країни. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=89190821-886b-45dd-b5d5-8918eaa00198&title=ArmiiaVidnovlennia-VidbudovumoKrainu>
4. «Армія відновлення». <https://kyiv.dsp.gov.ua/novyny/armiia-vidnovlennia-z-pochatku-2025-roku-vzhe-vydano-10-tysiach-napravlen-na-suspilno-korysni-roboty-dlia-tymchasovo-bezrobitnykh-ukraintsiv-i-nezainiatykh-vpo/>
5. НДЦ "Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені Олександра Яременка". URL: <https://dismp.gov.ua/opublikovano-promizhni-rezultati-naukovogo-doslidzhennya-mozhlivosti-optimalnogo-viboru-profesii-ta-kar-iernogo-rozvitku-stimuljuvannya-pidpriemnictva-i-samozajnyatosti-sered-molodi/>

6. Трансформація професійної освіти в умовах воєнного стану: головні досягнення. URL: https://my.plag.com.ua/file/VqUFV27pY-0-23-docx?page_no=18.
7. Основні здобутки професійної освіти до повномасштабного вторгнення РФ та в умовах воєнного стану. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osnovni-zdobutki-profesijnoyi-osviti-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-ta-v-umovah-voyennogo-stanu>
8. Трансформація професійної освіти в умовах воєнного стану: головні досягнення. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/transformaciya-profesijnoyi-osviti-v-umovah-vo-nnogo-stanu-golovni-dosyagnennya>
9. Україні жінок будуть безплатно навчати "чоловічим" професіям: перелік напрямків. URL: <https://trueua.info/news/v-ukraini-zhinok-budut-bezplatno-navchati-cholovichim-profesiyam-perelik-napryamkiv>.
10. Закон і бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/150972.html>
11. Кабінет міністрів України постанова від 20 березня 2022 р. № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>
12. «Робота: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу» <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu>
13. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-nadannya-u-2022-roci-zastrahovanim-osobam-odnorazovoyi-materialnoyi-dopomogi-u-zvyazku-iz-vtratoyu-chastini-zarobitnoyi-plati-dohodu-robota-ekonomichna-diyalnist-yakih-timchasovo-199>.
14. *Сірий Є.* Ресурсні можливості молоді в оптимальному виборі професійної зайнятості (з врахуванням соціальних викликів сьогодення). Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки. 2023. Вип. 1. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001411684>

REFERENCE:

1. Siryi Ye.V. Promizhni rezultaty naukovo doslidzhennia «Mozhlyvosti optimalnogo vyboru profesii ta kariernoho rozvytku, stymuliuвання pidpriemnytstva i samozainiatosti sered molodi». [Interim results of the scientific study “Opportunities for optimal choice of profession and career development, stimulation of entrepreneurship and self-employment among youth”]. Available at: <https://dismp.gov.ua/opublikovano-promizhni-rezultati-naukovogo-doslidzhennya-mozhlyvosti-optimalnogo-viboru-profesii-ta-kariernogo-rozvitku-stimuljuvannya-pidpriemnictva-i-samozajnyatosti-sered-molodi>. [In Ukrainian].
2. Osnovni zdobutky profesiinoi osvity do povnomasshtabnoho vtorhnennia rf ta v umovakh voiennoho stanu. [The main achievements of vocational education before the full-scale invasion of the Russian Federation and under martial law]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/osnovni-zdobutki-profesijnoyi-osviti-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-ta-v-umovah-voyennogo-stanu>. [In Ukrainian].
3. Armii vidnovlennia”: vidbudova krainy. [“Army of Restoration”: rebuilding the country]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=89190821-886b-45dd-b5d5-8918eaa00198&title=ArmiiVidnovlennia-VidbudovumoKrainu>
4. «Armii vidnovlennia». [“Army of Restoration”]. Available at: <https://kyiv.dsp.gov.ua/novyny/armii-vidnovlennia-z-pochatku-2025-roku-vzhe-vydano-10-tysiach-napravlen-na-suspilno-korysni-roboty-dlia-tymchasovo-bezrobitnykh-ukraintsiv-i-nezainiatykh-vpo>. NDTs "Instytut sotsialno-pravovykh ta politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Yaremenka". [Research Center "Institute of Social, Legal and Political Research named after Oleksandr Yaremenko"]. Available at: <https://dismp.gov.ua/opublikovano-promizhni-rezultati-naukovogo-doslidzhennya-mozhlyvosti-optimalnogo-viboru->

profesii-ta-kar-iernogo-rozvitku-stimuljuvannya-pidpriemnictva-i-samozajnyatosti-sered-molodi. [In Ukrainian].

5. Transformatsiia profesiinoi osvity v umovakh voiennoho stanu: holovni dosiahnennia. [Transformation of vocational education under martial law: main achievements]. Available at: https://my.plag.com.ua/file/VqUFV27pY-0-23-docx?page_no=18. [In Ukrainian].

6. Osnovni zdobutky profesiinoi osvity do povnomasshtabnoho vtorhnennia rf ta v umovakh voiennoho stanu. [The main achievements of vocational education before the full-scale invasion of the Russian Federation and under martial law]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/osnovni-zdobutki-profesijnoyi-osviti-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-ta-v-umovah-voyennogo-stanu>. [In Ukrainian].

7. Transformatsiia profesiinoi osvity v umovakh voiennoho stanu: holovni dosiahnennia. [Transformation of vocational education under martial law: main achievements]. Available at: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/transformaciya-profesijnoyi-osviti-v-umovah-vo-nnogo-stanu-golovni-dosyagnennya>. [In Ukrainian].

8. Ukraini zhinok budut bezplatno navchaty "cholovichym" profesiiam: perelik napriamkiv. [Women in Ukraine will be trained in "male" professions for free: a list of areas]. Available at: <https://trueua.info/news/v-ukraini-zhinok-budut-bezplatno-navchati-cholovichim-profesiyam-perelik-napryamkiv>. [In Ukrainian].

9. Zakon i biznes. [Law and Business]. Available at: <https://zib.com.ua/ua/150972.html>. [In Ukrainian].

10. Kabinet ministriv Ukrainy postanova vid 20 bereznia 2022 r. № 331. [Cabinet of Ministers of Ukraine Resolution of March 20, 2022 No. 331]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>. [In Ukrainian].

11. «YeRobota»: Hranty vid derzhavy na vidkryttia chy rozvytok biznesu/ [eRobota: Grants from the state for opening or developing a business]. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu>. [In Ukrainian].
12. Uriadovyi portal. [Government Portal]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-nadannya-u-2022-roci-zastrahovanim-osobam-odnorazovoyi-materialnoyi-dopomogi-u-zvyazku-iz-vtratoyu-chastini-zarobitnoyi-plati-dohodu-robota-ekonomichna-diyalnist-yakih-timchasovo-199>. [In Ukrainian].
13. Siryi Ye. (2023). Resursni mozhlyvosti molodi v optymalnomu vybori profesiinoi zainiatosti (z vrakhuvanniam sotsialnykh vyklykiv sohodennia). [Resource capabilities of youth in the optimal choice of professional employment (taking into account the social challenges of today)] *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Seriia : Ekonomichni nauky. Vyp. 1*. Available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001411684>. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.02.2025